

ni na harmoniji između vladara i naroda” (str. 262). Upravo to bitno razlikuje Rusiju od Zapada, posebice u predodžbi odnosa slobode i autoriteta. Primjerice, u anglosaksonskim zemljama (u tradiciji Lockeja) sloboda se razumije kao neovisna kvaliteta izvan autoriteta; u kontinentalnoj Europi (poglavito u tradiciji njemačke političke misli) sloboda proizlazi iz autoriteta; u ruskoj političkoj tradiciji taj je odnos zamršen jer predodžba o njemu nije političkog, nego duhovnog karaktera (o čemu govore klasici ruske filozofske misli Konstantin Leontjev, Nikolaj Berdjajev, Vladimir Solovjov itd.).

Rusija, država o kojoj se danas mnogo govori a malo zna, i dalje će ostati enigmom za zapadni svijet. Upravo zbog toga ovakve studije su prijeko potrebne. Ovaj hvalevrijedan projekt nije samo značajan doprinos hrvatskoj i međunarodnoj politološkoj zajednici. *Politički sustav Rusije* bi trebao biti obavezno štivo za vanjsko-političke aktere, budući da se u posljednjih deset godina čini kako u svakom sukobu s Rusijom Zapad uzmiče. Jedan od glavnih razloga za uzmicanje jest prosuđivanje Rusije po mjerilima i kriterijima zapadne liberalne demokracije koje daje pogrešnu predodžbu o toj državi. Takva predodžba oblikuje podcjenjivačku vanjsku politiku, koja neminovno osuđuje Zapad na dugoročni poraz. Bobanov teorijski eklektizam i Cipekov konstruktivizam nude drugi pogled na Rusiju kako bismo ju bolje razumjeli kao državu i kao aktera na međunarodnoj sceni.

Petar Popović
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu

Prikaz

Maroje Višić
Kritika i otpor.
Osnovne crte kritičke filozofije
Herberta Marcusea

Naklada Breza, Zagreb, 2017, 267 str.

Krajem prošle godine objavljena je u Zagrebu knjiga *Kritika i otpor. Osnovne crte kritičke filozofije Herberta Marcusea* autora Maroja Višića. Riječ je o djelu proizašlom iz prerade autorove doktorske disertacije. Kao što naslov jasno pokazuje, knjiga se bavi kritikom društva te osmišljavanjem intelektualnog i praktičnog otpora negativnim trendovima društva u misli Herberta Marcusea. Svrha djela je probuditi Marcuseovu misao u suvremeno doba, tj. vratiti iz zaborava Marcuseovu kritičko-utopijsku misao koja je, kako Višić napominje, šezdesetih godina bila široko prihvaćena kao “temelj za djelovanje na promjeni društva” (str. 7), a kao predmet akademskog istraživanja bila je prisutna i u inozemstvu i u domaćim krugovima.

Mogućnost i prilika za povratak Marcusea u srednje tokove filozofske i društvene misli javile su se, prema autoru, u novije vrijeme jer je ono “vrijeme dekonstrukcije klasičnih kapitalističkih sistema, globalizacijskih pritisaka i posljedičnog nastajanja mnoštva mreža na različitim razinama društvenog života”. Riječ je o djelu koje je pored svoje strogo akademske funkcije očito pisano s namjerom poticanja no-

vih-starih pogleda na socio-polit-ekonomsku stvarnost suvremenog čovjeka. No, ako ovo djelo zaista sadrži revolucionaran ton, onda ga sadrži primarno kao pozadinski motiv, jasan već po odabiru Marcuseove kritičke filozofije kao glavne teme. Primarni je fokus ipak sama Marcuseova misao i njegov pojam revolucije. Stoga je, dakako, manje riječ o pozivu na revoluciju, a dominantno o pozivu na “misaoni proboj”, o tome kako bi pojmove “revolucija” i “sloboda” uopće trebalo misliti.

Knjiga pored uvoda (str. 7-9) sadrži Marcuseovu intelektualnu biografiju (str. 11-20) koja prikazuje osnovne crte njegova intelektualnog razvoja od školskih dana preko studija do višedesetljetne akademsko-autorske karijere u Europi i Sjedinjenim Američkim Državama.

Nadalje, Višić se bavi Marcuseovim autorskim djelovanjem (str. 21-215) od ranijih radova u kojima se bavi kritičkom teorijom društva (str. 21-32) i teorijom oslobođenja (str. 33-49) do fenomenološkog marksizma (str. 50-98) i tematizacije tehnologije kao nove ontologije (str. 99-105) u sljedećem stadiju u kojem Marcuse misli i piše pod snažnim utjecajem Heideggerove filozofije, od koje se počinje udaljavati tek otkrićem ranijih Marxovih radova o “određenju čovjeka, pojmu rada i otuđenog rada – te posljedično tome otuđenja čovjeka...” (str. 77).

Druga velika cjelina bavi se Marcuseovom misli o teoriji oslobođenja u strukturi i dinamici nagona, gdje se Marcuseova kritika društva uvelike oslanja na Freudov psihoanalitički pristup, tj. Marcuseovo shvaćanje istog. Na Marcusea je dominantan utjecaj imao Marx (zbog pojma revolucije, rada, otuđenosti, insistiranja na kritici i promjeni društva), no pored

njega i Heidegger i Freud. Potonja su dva autora neizostavni čimbenici Marcuseova intelektualnog razvoja jer je u njega “od samog početka u centar stavljen konkretni pojedinac u njegovoj konkretnoj povijesnoj egzistenciji. Heidegger je kritički opovrgnuo metafiziku subjektiviteta, a Freudova psihoanaliza otkrila je konkretnog čovjeka, stoga ono što je zajedničko Heideggerovom ‘tubitku’ i Freudovom subjektu psihoanalize, a što je od značaja za Marcusea, jest to da se radi o konkretnom, običnom pojedincu u njegovoj bojazni, tjeskobi i strahu.”

Kroz prizmu koja je sazdana od Marxa, Heideggera i Freuda otvara se prostor za Marcuseovo vlastito shvaćanje revolucije kroz kritiku i otpor, analizu i kritiku socijalističkog (str. 161-177) i kapitalističkog (str. 178-188) društva, razmišljanja o stvaranju humanijeg društva (str. 189-204) te odnosu umjetnosti i revolucije (str. 205-215).

Pri kraju knjige autor posvećuje četrdesetak stranica (str. 216-255) Marcuseovim kritičarima poput MacIntyrea, Schoolmana, Vivasa, Kolakowskog i Wildena, koji su odabrani za polemiku jer su tvrdili da poznaju cjelokupno Marcuseovo djelo.

U zaključku (str. 256-258) autor daje završni osvrt o aktualnosti Marcuseove kritičke misli za suvremeno doba, što je ujedno i glavni cilj knjige. Ističe da je za suvremenost posebno značajan Marcuseov kasni stadij u kojem se kritički osvrće na novostvoreno društvo blagostanja u zapadnom svijetu. Konkretnom pojedincu ono stvara privid “sigurnosti, sreće i obilja” u kojem “racionalnost ima karakter tehnološke racionalnosti” i zbog toga su “ap-sorbirane [...] sve mogućnosti alternativne organizacije života i mišljenja” (str. 256).

Tim značajkama suvremenosti Marcuse suprotstavlja viziju novog društva za koje treba stvoriti “novu racionalnost” i “novu osjetilnost” (str. 256) koje su suprotne postojećima i koje se protive “svakom nasilju čovjeka nad čovjekom, čovjeka nad prirodom i čovjeka nad drugim živim bićima” (str. 256-257). U tom smislu mogli bismo Marcusea svrstati među začetnike bioetike, jer se navedena podjela vrsta nasilja može povezati (iako samo na krajnje redukcionistički način – naglašavam “krajnje”) upravo s raspravama iz medicinske etike (čovjek-čovjek), etike okoliša (čovjek-priroda) i etike tretmana životinja (čovjek-druga živa bića).

Stipe Buzar

*Libertas međunarodno sveučilište,
Zagreb*

Prikaz

Esad Zgodić
Naučnici i rat:
Prilozi mirotvornoj politici

Nacionalna i univerzitetska biblioteka
 Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 2017, 439 str.

Jedan od utemeljitelja *empirizma*, britanski filozof Bacon, smatrao je kako je temeljna preokupacija nauke ovladati prirodom, pa je samim tim nauka posvećena razumijevanju i opisivanju stvarnosti unutar koje egzistiramo. Nauka hoće okončati dominaciju metafizičkog – ona treba *ratio*, njena je preokupacija racionalizirati stvar-

nost. Problem se, međutim, javlja oko same stvarnosti kao takve, pa samim tim i karaktera nauke i predmeta njene racionalizacije. Ako stvarnost, lišavajući je maske metafizičke apsolutnosti i determinizma, pokušamo razumjeti kroz pisanja marksističkog teoretičara Henria Lefebvrea, filozofa svakodnevnog, o prostoru, onda i stvarnost možemo zamišljati kao svojevrstan *prostor djelovanja*. A taj prostor ispunjen je *društvenim djelovanjem* – on se nužno kolonizira samom društvenom aktivnošću.

Iza zadataka nauke očito stoji polje stvarnosti kao društvene konstrukcije nastale ideološkim i političkim oblikovanjima pluriverzičnih manifestacija moći. Racionalizacija takve stvarnosti nauku neminovno (u)vodi u polje političkog. A ako bi se moglo govoriti o nekom prvom znanom, iskonskom susretu između nauke i politike, onda taj odnos svakako priziva u sjećanje čuvenu izreku “Noli turbare circulos meos” (“Ne dirajte moje krugove”), za koju se kaže da ju je u susretu sa rimskim vojnikom izgovorio grčki prirodnjak, fizičar i matematičar Arhimed. Njegov bi kraj mogao i simbolički prikazati tragičan sudbinski odnos između nauke, politike i rata, a koji bosanskohercegovački politolog i profesor emeritus na Fakultetu političkih nauka Univerziteta u Sarajevu Esad Zgodić u svojoj najnovijoj knjizi *Naučnici i rat* hoće demistificirati.

Profesor Zgodić uočava neuspjeh prethodnih pokušaja društvenih i humanističkih nauka da se uhvate u koštac sa ovim pitanjem, pripisujući ga njihovom nedovoljnom konsultiranju izvornih uvida naučnika koji su, posredno ili neposredno, suoblikovali fenomene rata – nuklearno